

ZÁVĚREČNÁ ZPRÁVA

Projekt specifického výzkumu č. 2127/2010

Rituál jako jeden z prvků primární edukace

Odpovědný řešitel:

- Mgr. Martin Skutil, Ph.D.

Studenti magisterského studia na PdF UHK:

- Lucie Jandošová
- Veronika Makovičková

Celková částka přidělené dotace:

- 9.500,- Kč

Teoretická východiska

Rituály a obřady vůbec jsou formou sociální činnosti. Sociologové často odkazují na rituální nebo náboženské praktiky, které jsou prováděny opakovaně a ve shodě s pravidly, nebo ve smyslu hlubšího, sdíleného významu (Calhoun, Light, Keller, 1994, s. 350). V této souvislosti můžeme identifikovat rituály v průběhu celého edukačního procesu. Významný rozdíl je ale v tom, zda jsou rituály pedagogiky iniciované – využití rituálů coby edukačního prostředku např. na 1. stupni ZŠ, nebo zda jsou iniciované studenty – např. rituály spojené s maturitní zkouškou.

Zaměříme-li s nejprve na rituály pedagogicky iniciované (srov. např. Babyrádová, 2002), zjistíme, že vnímaví učitelé jsou si vědomi důležitosti rituálů v životě dětí. Začleňují proto rituály do kultury školy, aby tak umožnili dětem cítit se ve škole více klidně a bezpečně. Rituály pomáhají podporovat pozitivní atmosféru, zdůrazňují jedinečné hodnoty školní kultury a jednotlivých tříd. Protože jednotlivé rituály odrážejí kulturu každé školy či třídy, může se jejich průběh a struktura odlišovat. I přesto ale mají mnohé společné a často vedou ke stejnému cíli (Mullis, Fincher, 1996). Využívání rituálů může mít nejen velký vliv na sociální klima třídy, ale také na vytváření vhodných učebních návyků, což se může pozitivně odrážet na prospěchu žáků (Skutil, 2005). Např. již při příchodu do třídy mají děti naučené činnosti, které každodenně opakují. Nejčastěji se jedná o ranní rituály, rituály pro udržení pozornosti, motivující prvky či ukončení dne.

Rituály pomáhají stanovovat dětem hranice, které jsou pro ně velmi důležité a potřebné. Přehledná pravidla a hranice jsou zvláště potřebné pro děti nejisté, nesamostatné a dezorientované. Aby děti hranice poznaly, je zapotřebí dospělých, kteří hranice nejen stanovují, ale také vlastní určené hranice prožívají. Stanovení hranic je založeno na vzájemné úctě, na uznání vlastních hranic, a stejně tak na respektu před tělesnými a duševními hranicemi druhého (Rogge, 1996). Výše uvedené podporuje Evans et al (1997, In Ling et al, 2009), který říká, že děti v předškolním věku často požadují jednotné postupy, stálost a pozornost na drobné detaily.

Podíváme-li se na rituály iniciované samotnými studenty, nejtypičtějším příkladem jsou rituály související s ukončením středoškolské docházky, tedy s maturitní zkouškou. Při aplikaci van Gennepeva dělení (van Gennepe, 1997) jsme došli k závěru, že maturita je přechodovým rituálem, nelze na ní tedy pohlížet jako na pedagogicky iniciovaný rituál. Vstupem do závěrečného ročníku střední školy studenti de facto zahajují rituální fázi odluky nejen od svých mladších kolegů, ale také od svých učitelů a vrstevníků. V průběhu roku pak většinou dospívají ke krátké, avšak o to důležitější fázi pomezí, kterou představuje samotný

akt maturitní zkoušky. Pokud je student v této fázi úspěšný, postoupí do závěrečné přechodové fáze, kterou je rituál opětovného sloučení s novou sociální skupinou.

Stručný popis postupu při řešení projektu

Oproti původnímu záměru, kterým byl výzkum rituálů na 1. stupni ZŠ, šetření bylo rozšířeno o deskripci rituálů při ukončování středoškolského studia. Touto fází prochází každý student vysoké školy, proto jsme se rozhodli nahlédnout na zkoumanou problematiku také z jiného úhlu pohledu. Dalším motivem byla možnost přispět zjištěnými výsledky do připravované odborné knihy na Univerzitě v Zielone Gore v Polsku.

Cíle výzkumného šetření

Primárním cílem šetření bylo zjistit, jaké rituály jsou používány na 1. stupni ZŠ. Dalšími cíli pak identifikovat, jaké typy rituálů učitelé ve škole nejvíce používají a posoudit význam zapojení rituálů do školní praxe. Jedná se tedy o deskriptivní šetření.

Cílem šetření mezi studenty VŠ bylo ukázat, jaké rituály v závěrečném roce středoškolského studia bývalí maturanti praktikovali a zda jim jejich dodržování nějakým způsobem pomohlo při překonávání obav spojených s přípravou na maturitu a s jejím samotným vykonáním.

Metoda výzkumu

První částí výzkumného šetření byl jako výzkumný nástroj zvolen dotazník vlastní konstrukce, který obsahoval celkem 17 otázek, především polouzavřených a otevřených (Pelikán, 1998). Před samotnou administrací byl dotazník podroben předvýzkumu na souboru deseti respondentů. S ohledem na ne úplně jasnou terminologii jsme si vědomi limitů šetření za použití uvedené metody, především mezi pojmy rituál, signál a povel. Tomuto jsme se pokusili předejít tak, že jsme v úvodu výzkumného nástroje respondentům definovali, co rozumíme pod pojmem školní rituál. Zároveň s dotazníkovým šetřením byla provedena fotodokumentace a videodokumentace, jejichž analýza byla použita v rámci interpretace zjištěných údajů.

V rámci druhé části výzkumného šetření studenti vypracovali eseje v rozsahu jedné až dvou stran A4 na téma Maturitní rituály. Zadané téma bylo dále specifikováno třemi podotázkami: Jaké maturitní rituály jste dodržovali v posledním roce studia? Jaký maturitním rituálům zpětně přisuzujete význam? Pomohly vám nějakým způsobem rituály při ukončování studia?

Výzkumný soubor

Dotazníky byly administrovány ve druhých a třetích třídách základních škol v Královéhradeckém a Libereckém kraji ve druhých a třetích třídách. Výběr výzkumného souboru byl záměrný (Chráška, 2007). Celkem bylo osloveno 120 respondentů, vráceno bylo 58 dotazníků. Návratnost tedy činila 48,3%. Dotazníky byly administrovány osobně.

Výzkumný soubor pro zpracování esejí tvořilo 120 respondentů, posluchačů Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové. Výběr výzkumného souboru byl skupinový. (Chráška, 2007).

Použitá literatura

- BABYRÁDOVÁ, H. *Rituál, umění a výchova*. Brno: Masarykova univerzita, 2002.
- CALHOUN, C., LIGHT, D., KELLER, S. *Sociology*. 6th edition. New York: McGraw-Hill, 1994.
- CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada, 2007.
- LAING, S. V., FERNYHOUGH, CH., TURNER, M., FREESTON, M. H. Fear, worry, and ritualistic behaviour in childhood: developmental trends and interrelations. *Infant and Child Development*, 2009, vol. 18, Issue 4.
- MULLIS, F. FINCHER, S.F. Using rituals to define the school community. *School Guidance & Counseling*, Apr.96, Vol. 30 Issue 4, p. 243 – 249.
- PELIKÁN, J. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha: Karolinum, 1998.
- SKUTIL, M. K možnostem využití rituálů na prvním stupni základní školy. In BARTOŠOVÁ, I. (ed.) *Příprava učitelů primárního vzdělávání*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005.
- ROGGE, J.-U. *Děti potřebují hranice*. Praha: Portál, 1996.
- van GENNEP, A. *The Rites of Passage*. London: Routledge, 2004.

Splnění kontrolovatelných výsledků řešení

Příspěvek v recenzovaném neimpaktovaném periodiku:

- SKUTIL, Martin, JANDOŠOVÁ, Lucie, MAKOVIČKOVÁ, Veronika. Využití rituálů na 1. stupni základní školy. (odesláno do redakce Pedagogické orientace)

Kapitola v odborné knize:

- SKUTIL, Martin. *School rituals: view on the completing of secondary education*. Univerzita Zielona Gora, Polsko. (odesláno do redakce)

Zvaná přednáška:

- SKUTIL, Martin. *School Rituals in Educational Practice*. Oslo University College, 20. – 21. 10. 2010.

Audiovizuální materiál:

- CD s fotografiemi a videem

Přehled realizovaných výdajů

a) osobní náklady a jejich stručné zdůvodnění = 2.116,- Kč.

Hlavnímu řešiteli byla přiznána odměna ve výši 1.500,- Kč. na základě přípravy projektu, koordinaci týmu studentek, přípravě výzkumných nástrojů, interpretaci získaných údajů a tvorbě závěrečné zprávy a výstupů projektu Dále bylo odvedeno 100,- Kč na tvorbu sociálního fondu a 516,- Kč na sociální a úrazové pojištění.

b) stipendia a jejich stručné zdůvodnění = 4.000,- Kč

Stipendium bylo uděleno dvěma studentkám, každé ve výši 2.000,- Kč. Obě studentky se aktivně podílely na přípravě výzkumného nástroje, jeho administraci a na vyhodnocování získaných dat.

c) materiálové náklady a jejich stručné zdůvodnění = 3.384,- Kč

Byly zakoupeny kancelářské potřeby (papíry, CD, DVD, bloky). Vzhledem k tomu, že odvody na dani byly ve výsledku nižší, než bylo plánováno, zbývající částka ve výši 1212,63,- Kč byla použita na nákup spotřebního materiálu (žádost o změnu je uvedena v příloze).

Mgr. Martin Skutil, Ph.D.

hlavní řešitel projektu

V Hradci Králové, 3. 1. 2010

Přílohy

1	Kopie publikačních výstupů	6
1.1	Příspěvek v recenzovaném neimpaktovaném periodiku	6
1.2	Kapitola v odborné knize	15
1.3	Přednáška na Oslo University College, Norsko	22
2	Výpis z OBD	26
3	Žádost o změnu v rozpočtu projektu	27
4	„Výsledovka“ z ekonomického informačního systému Magion – vyúčtování dotace	28